

A TESTNEVELŐ TANÁROK VÉLEMÉNYE A KIBOCSÁTÓ INTÉZMÉNY KÉPZŐ MUNKÁJÁRÓL

**Kovács Etele*, Keresztesi Katalin*, Kovács István* és
Andrásné Teleki Judit***

* *Semmelweis Egyetem, Testnevelési és Sporttudományi Kar*

• *Oktatási Minisztérium, Felsőoktatási Elemzési Fejlesztési Főosztály*

Az elmúlt tíz évben a magyar felsőoktatást markáns változások jellemezték. Az 1993. évi felsőoktatási törvény rendelkezései alapján a felsőoktatásban a tantervi irányelveket képesítési követelmények váltották fel, amelyek a képzési folyamatokat a kimenet felől szabályozzák, mintegy biztosítva a diplomák egyenértékűségét. Megtörtént a felsőoktatás intézményrendszerének átalakítása (integráció). Megjelent a merev képzési és intézmény struktúrák rugalmasabbá tételének igénye (kreditrendszer). Ezek a folyamatok – néhány specifikus vonatkozással kiegészülve – természetesen hatással voltak a testnevelőtanár-képzésre is. A tanárképzés hatalmas intézményrendszerében a testkulturális felsőoktatás tanár szakjain tanuló hallgatók száma mintegy 5,3–5,6%-a a tanárképzős hallgatók összlétszámának. Így részben érthető, hogy a tanárképzés nagy egészén belül e szakterület munkáját csak igen szerény érdeklődés kíséri.

E tanulmány a testnevelőtanár-képzés témakörével foglalkozik, alapadatokat szolgáltatva a képzés programjainak átgondolásához, fejlesztéséhez.

A pedagógiai kutatások egyik jelentős területe a tanárképzés komplex folyamatának vizsgálata, ezért nem meglepő e témával foglalkozó hazai és nemzetközi szakirodalom gazdagsága. Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy e szakirodalmi gazdagság nem jellemzője a testnevelőtanár-képzéssel foglalkozó hazai szakirodalomnak. Az elmúlt tíz évben a hazai szerzők tollából viszonylag kevés hozzáférhető tanulmány jelent meg e témakörben. A hazai publikációk leginkább a testnevelőtanár-képzés egy-egy részterületével foglalkoznak. *Makszin Imre* (1991) empirikus vizsgálat keretében a tanítási gyakorlatok hatékonyságát a vezető tanárok véleménye alapján elemzi. *Vass Miklós* (1989) összehasonlító vizsgálatában – nemzetközi áttekintést is adva – bemutatja a képzési programok sokszínűségét, diverzifikáltságát.

Több vizsgálat foglalkozik a testnevelőtanár-képzés egy-egy részterületével, tantárgy-struktúrájával, a motorikus készségek oktatási hatékonyságával (*Nagy, 1994; Keresztesi és mtsai, 1996, 1999; Kovács, 1996*). A hazai testnevelőtanár-képzés intézmény struktúrájának bővülése kapcsán az egyetemi szintű képzés átfogóbb vizsgálata és tartalmi vonatkozásai is felvetődnek (*Vass és Rétsági, 1993*).

A testkulturális felsőoktatás képesítési követelményeinek elkészítése, az ezzel járó előkészületi munkálatok a képző intézmények együttes munkáját kívánta meg, amely

önmagában is a képzés teljes folyamatának áttekintését serkentette (Kiss, 1993). Az elmúlt években a képesítési követelmények számos változata született meg, de a hivatalos elfogadás mind a mai napig várat magára. A képesítési követelmények elfogadása és hatályba lépése tovább erősítheti a képző intézmények közötti együttműködést és reményt nyújthat a sokszínű, diverzifikált képzés tág keretű szabályozásának. A testnevelőtanár-képző intézmények a képesítési követelmények kidolgozásával párhuzamosan jelentős lépéseket tettek a kreditrendszerű képzés kialakítására, a kreditpontban kifejezett hallgatói munka arányainak meghatározására (Kovács és Keresztesi, 1999).

A fent említett hazai tanulmányok mellett az elmúlt évben összefoglaló tanulmány jelent meg a testnevelőtanár-képzés jelenéről és jövőjéről, azokról a feladatokról, amelyek a közeljövőben a testnevelőtanár-képző intézményeknek meg kell oldaniuk (Kovács és mtsai., 2000).

A szerénynek mondható publikációs teljesítmény nem azt jelenti, hogy a tanárképzés e specifikus szakja a képzés szempontjából változatlan maradt. Mint erre már az előzőekben is utaltunk, a társadalomban és a felsőoktatásban végbemenő folyamatok hatással voltak a testnevelőtanár-képzésre is, amelyek jól nyomon követhetőek a képzési programok módosulásában. A kilencvenes évek második felében végbemenő kisebb-nagyobb program-korrekciók és tantárgyváltoztatások azonban nem helyettesíthetik az átfogó tantervfejlesztési munkálatokat, amelyek valamennyi testnevelőtanár-képző intézmény számára feladatot jelentenek. Az itt közölt tanulmány e tantervfejlesztő munkálatok megvalósításához kíván adatokat szolgáltatni.

A nyert adatok bemutatása és elemzése előtt szükséges megjegyeznünk, hogy a képzés egyes összetevőit véleményező testnevelő tanárok meghatározó többsége a hetvenes évek második felében kidolgozott és kisebb módosításokkal a kilencvenes évek közepéig hatályban lévő tantervek alapján minősítette intézménye képző munkáját. Az akkori tantervi irányelvek bizonyos fokú egységesítő hatása ellenére a képző intézmények egymástól eltérő programokat valósítottak meg, jóllehet a képzés struktúrája, a különböző tantárgycsoportok arányai nagyfokú azonosságot mutattak. Így bizonyos mértékű általánosításra a vizsgálat lehetőséget ad, különösen úgy, hogy több esetben képzési szintek (TF: egyetemi szint, a többi képző intézmény főiskolai szint) szerinti csoportosításban is értékeltük és összehasonlítottuk a beérkezett adatokat.

A vizsgálat célja és a minta

E tanulmányban bemutatott vizsgálatunk célja az volt, hogy megismerjük a közoktatásban jelenleg tanító testnevelő tanárok véleményét egykori intézményük képző munkájáról és azt hasznosítsuk tantervfejlesztési munkálataink során.

A magyar testnevelőtanár-képzés igen jelentős hagyományokkal rendelkezik. A szakma megítélése szerint a képzés jól strukturált, az iskola igényeihez igazított tantárgyi csoportokból áll, amely kiállja az európai összehasonlítás próbáját is. A hazai testnevelőtanár-képzés a pedagógusképzés területén létező irányvonalak közül a tanításra való pedagógiai pszichológiai felkészítést tekinti elsődlegesnek, párosítva azt az igen erős és

sokoldalú sportmotoros szakmai képzéssel. Ez a kedvező megítélés azonban alátámasztásra, megerősítésre szorul. Bizonytalanságra ad okot, hogy szinte teljes egészében hiányzik a visszacsatolás a végzetek és a képző intézmények között. Így a képzési programok megújítása, a szükséges módosítások elvégzése a praktizálók, a gyakorlati munkát végzők értékes tapasztalatainak felhasználása nélkül történt meg.

A Semmelweis Egyetem Testnevelés és Sporttudományi Kara (TF) az Oktatási Minisztériummal közösen 1999-ben végezte el a testnevelő tanárok kérdőíves felmérését. Az 1000 fős mintát az általános és a középiskolákban valamint a szakmunkásképző intézetekben tanító testnevelők alkották. A kérdőív kitöltése nem volt kötelező és miután név nélkül kértük visszaküldésüket nem sértettük meg az adatvédelmi törvényt. Kérdéseink nem vonatkoztak olyan személyes kérdésekre, amelyek a válaszadók állampolgári jogait sértették volna.

A vizsgált sokaságra (közoktatásban tanító testnevelők) csak becslést adhatunk (6000–6500 testnevelő tanár). A vizsgálat során visszaérkezett ezer kérdőív a közoktatásban dolgozó testnevelő tanárok becslést számának mintegy 15,4–16,6%-a. Mivel arra vonatkozóan még becslést adhatunk sincs, hogy a különböző iskolatípusokban hány testnevelő tanár tanít, így egzakt illeszkedésvizsgálatot nem tudtunk végezni.

Az 1. táblázat a vizsgált minta kibocsátó intézményei szerinti megoszlását mutatja be. Látható, hogy véleményalkotók mintegy egynegyede a TF testnevelő tanár szakán végzett. A megkérdezettek közel 75%-a tanárképző intézmény főiskolai szintű képzésében vett részt.

1. táblázat. A testnevelő tanárok megoszlása a kibocsátó intézmények szerint

<i>Intézmény</i>	<i>Százalékos megoszlás</i>
BDTF Szombathely	8,4
BGyTF Nyiregyháza	16,6
EKTF Eger	10,5
ELTE TFK Budapest	2,9
JGyTF Szeged	16,4
JPTE TTK Pécs	20,1
TF Budapest	25,1

Megjegyzés: Az arányok kialakulását alapvetően befolyásolja:

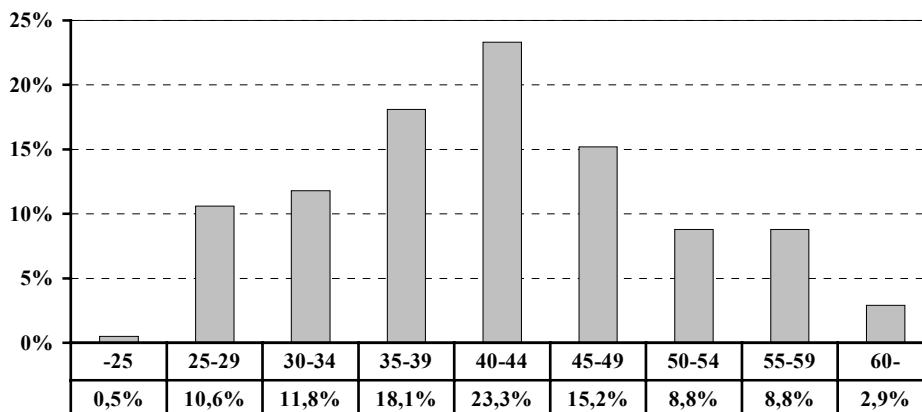
- az intézmény képzőtevékenységének kezdete,
- az engedélyezett beiskolázási irányszámok.

A testnevelőtanár-képzés intézménystruktúrája 1992-ben módosult, az akkori JPTE Természettudományi Karán beindult az egyetemi szintű testnevelőtanár-képzés, de a vizsgálat időpontjáig kibocsátott hallgatók kis száma nem befolyásolja a minta megoszlását. A következőkben a vizsgált minta néhány szociológiai jellemzőjét mutatjuk be.

A vizsgált minta korstruktúrája

Vizsgálatunk fontos területe a testnevelő tanári pályán dolgozók életkori tagozódásának megismerése, az úgynevezett korstruktúra bemutatása. A tanári pályát elemző szociológiai vizsgálatok fontos réteggépző funkciót tulajdonítanak az életkornak, hiszen az életkor, a pályán eltöltött évek számos, esetleg csak az adott korcsoportra jellemző tulajdonságot, ismérvet alakíthatnak ki.

Az egymást követő tanárgenerációk százalékos részvétele az iskolai testnevelésben visszatükrözi azokat a társadalmi hatásokat, amelyek alapvetően befolyásolják az elhelyezkedést, a pályán maradási. Így a korstruktúra ismerete elősegítheti a szakma jövőbeni helyzetének megítélését, továbbá adatokat szolgáltat a munkaerő kereslet-kínálat alakulásához is. A korstruktúrára vonatkozó felmérési adatainkat az 1. ábrán mutatjuk be.

1. ábra

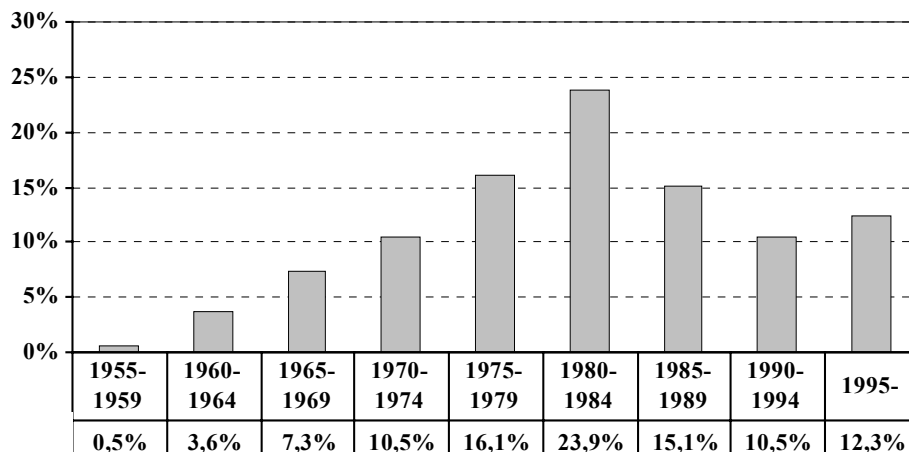
A testnevelő tanárok életkor szerinti tagozódása (ötéves korintervallum)

A testnevelő tanárok korstruktúrája a vizsgált minta két végzettség szerinti rétegében (TF-en végzett egyszakos, tanárképző főiskolán végzett kétszakos testnevelők) némileg eltér egymástól, szignifikáns különbségek azonban nem mutathatók ki a végzettség szerinti rétegminták eloszlásában.

A korstruktúra vizsgálata mellett igen informatív a minta eloszlásának elemzése abból a szempontból, hogy a közoktatásban tevékenykedő testnevelő tanárok mikor szerezték meg diplomájukat. A diplomák kiadási évük szerinti eloszlása, ha teljes egészében nem is fedheti le a korstruktúrát, lényegében megerősíti azt (2. ábra).

Az eloszlás ábrájából látható, hogy az aktív testnevelő tanárok közel egynegyede (23,9%) a nyolcvanas évek első felében diplomázott, amely hozzávetőlegesen a 40–44 éves korosztályt jelenti és közel azonos e korcsoport már bemutatott százalékos arányával.

A testnevelő tanárok véleménye a kibocsátó intézmény képző munkájáról

2. ábra

A testnevelő tanárok tagozódása a diploma megszerzésének éve szerint

Ugyancsak jelentős a diplomájukat a hetvenes és a nyolcvanas évek második felében elnyert testnevelők száma is (16,1 és 15,1%). Így a ma aktív testnevelők meghatározó részét azok a tanárok adják akik a hetvenes évek közepétől a nyolcvanas évek végéig (1975–1989) terjedő, mintegy 15 évet áthidaló időperiódusban szerezték meg diplomájukat.

A minta nemek szerinti megoszlása

Gyakran hangoztatott pedagógiai kívánalom a tantestületek nemek szerinti kiegyensúlyozottsága, a férfi és a női tanerő közel azonos aránya. Közismert, hogy ettől a kívánalomtól évről-évre jobban eltávolodunk és napjainkban a közoktatást az elnőiesedés néven emlegetett, egyre jobban felgyorsuló folyamat jellemzi a humán- és a természettudományok, de a – testnevelés kivételével – a készségtárgyak szakjain is. Egy 1996/97-es felmérés szerint a női tanerő átlagos jelenléte az említett három szakcsoportban mintegy 75%-os, míg a férfi pedagógusok aránya mindössze csak 25%-os. A jelenlegi arány (75:25) pedagógiai szempontból igen kedvezőtlen. Felmérésünk örömteli eredménye, hogy a testnevelő tanári szak az egyedüli, ahol a férfi tanárok túlsúlya egyértelműen kimutatható.

Más vizsgálatok is hangsúlyozzák, hogy a testnevelés a férfiasabb szakok közé tartozik, de egy 1998-as viszonylag kis mintán végzett felmérés úgy találta, hogy a testnevelés szakosoknak csak mintegy egyharmada a férfi tanár (Imre, 1998).

Saját, reprezentatívnak tekinthető mintánk felmérési adatai a férfi testnevelő tanárok egyértelmű és jelentős túlsúlyát bizonyítják. A férfiak 57,5%-ban, míg a nők 42,5%-ban szerepeltek a mintában.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a testnevelő tanári pálya – ellentétben a többi tanár szakkal – egyik iskolatípusban sem tekinthető női szakmának. A testnevelő tanári pályát nem fenyegeti az elnőiesedés veszélye. A beiskolázásnál már meglévő férfi túlsúly a testnevelő tanári pálya minden korcsoportjánál megmarad.

A vizsgálati eredmények bemutatása

A kibocsátó intézmény képzési programjának megítélése

Tanári vélemények a képzésről a pályára történő felkészítés szempontjából.

A 2. táblázat a képzési programok megítélésének százalékos eloszlását mutatja meg a pályára való felkészítés szempontjából. A jó és a kiváló minősítések részaránya (52,3%) kedvezőnek mondható, de vegyük figyelembe, hogy a közepes vagy annál gyengébb minősítések százalékos aránya is igen magas (47,7%).

2. táblázat. Tanári vélemények eloszlása a diplomát adó intézmény képzési programjáról, a pályára történő felkészítés szempontjából

<i>Minősítések (1-5)</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>átlag</i>	<i>szórás</i>
1. Nem megfelelően készített fel a pályára	9	0,9	3,52	0,87
2. Sok hiányossággal készített fel a pályára	102	10,5		
3. Megfelelően felkészített a pályára	352	36,3		
4. Jól felkészített a pályára	391	40,3		
5. Kiválóan felkészített a pályára	117	12,0		
<i>Összesen</i>	<i>971</i>	<i>100,0</i>		

A vélemények két pólusra osztásával kialakuló százalékos arányok közelsége (52,3 és 47,7%) arra intenek, hogy képzési programjaink jelentős módosításra szorulnak az életre, a pályára történő felkészítés szempontjából. Összességében az egykori hallgatók értékelését a képző intézmények megelégedéssel, de nem megnyugvással vehetik tudomásul.

E mértéktartó megfogalmazásunkat az ötszálájú minősítés átlagértéke is alátámasztja (átlag = 3,52 szórás ± 0,87). Az átlagérték alapján közepesnél jobb minősítés, viszonylag nagy szórásértékekkel, azt fejezi ki, hogy a vélemények kétharmada igen széles intervallumban szóródnak (2,65–4,39), az elégségest meghaladó szinttől a jó minősítést túlszárnyaló szintig.

A képzési programok megítélése a pályára történő felkészítés szempontjából nem tér el jelentősen a főiskolai, illetve az egyetemi végzettséggel rendelkezőknél (3. táblázat).

3. táblázat. A pályára történő felkészítés végzettségi szint szerinti véleményezése (%)

Végzettség szintje	Minősítés N= 971				
	Nem megfelelően készített fel a pályára	Sok hiányossággal készített fel a pályára	Megfelelően felkészített a pályára	Jól felkészített a pályára	Kiválóan felkészített a pályára
Tanárképző főiskolát végzettek	1,1	10,2	36,6	40,9	11,2
Egyetemet végzettek	0,5	12,2	35,6	41,9	9,9

Figyelemre méltó, hogy mindkét képzési szinten a választ adó tanárok több mint 50%-a jónak vagy kiválóan minősítették a testnevelőtanár-képzés programját.

A 3. táblázat adatait abból a szempontból is mérlegelni kell, hogy azok a képzési programok, amelyek a minősítések hasonló eloszlását eredményezték, jelentősen eltérnek egymástól. A nyert eredmények azt bizonyítják, hogy a programok diverzifikáltsága, sokszínűsége nem zárja ki a hasonló eredményre vezető képzést a pályára történő felkészítés szempontjából. Feltételezhető továbbá, hogy az egyes képző intézmények eltérő programjai nem meghatározó tényezői a pályára történő felkészítésnek.

A sportági és a nem sportági képzés arányainak megítélése

A testnevelőtanár-képzés egyik legvitatottabb tárgyköre az elméleti és gyakorlati képzés egymáshoz viszonyított aránya, pontosabban a sportági és nem sportági képzés viszonya.¹ A két tantárgycsoport aránya – a kezdetben mintát adó TF-en – a hatvanas évektől kezdődően szinte változatlan és mindkét csoport a képzés összóraszámának mintegy 45 ± 5%-át adja. A tantervi reformok során a tradicionális sportágak képzési idejének kétségtelenül kimutatható csökkenése igen éles kritikát váltott ki a szakmai képzést féltők részéről. E gyakran kiélezett viták tükrében különösen fontos megismernünk a testnevelő tanárok véleményét ebben a kérdésben.

A nem sportági (elméleti) és a sportági képzés arányaira vonatkozó testnevelő tanári vélemények százalékos eloszlását a 4. táblázat tárja elénk.

A vélemények eloszlása egyértelműen alátámasztja a testnevelő tanári pálya sportági és gyakorlatorientáltságát. Kiemelkedően magas azoknak az aránya, akik a kifejezetten gyakorlatorientált sportági képzés túlsúlyát (60:40%) tartják szükségesnek, (N=378, 38,7%). A sportági képzés tradicionális 50%-os részarányát a testnevelők több mint egy-negyede (N=251, 25,7%) kívánatosnak tartja továbbra is fenntartani. Szembetűnő és némileg meglepő az extrém sportági túlsúlyt képviselők aránya, a válaszadók mintegy

¹ A „nem sportági képzés” és a „sportági képzés” használata talán jobban kifejezi a valóságot, mint az „elméleti” és „gyakorlati” képzés, jóllehet a nem sportági képzés valóban jobbra elméleti jellegű, de természetesen még gyakorlata is van, míg a sportági képzés nem csupán gyakorlatból, hanem elméletből is áll.

egyötöde (19,8%) a 70 százalékos sportági arányt is elképzelhetőnek tartja a testnevelő-tanár-képzésben.

4. táblázat. Testnevelő tanári vélemények a nem sportági és a sportági képzés arányairól

Választható arányok (%)		A válaszok megoszlása	
Nem sportági képzés	Sportági képzés	N	%
30	70	194	19,8
40	60	378	38,7
50	50	251	25,7
60	40	139	14,2
70	30	16	1,6
Összesen		978	100,0

A nem sportági, elméleti képzés 50%-ot meghaladó arányát a válaszadók viszonylag kis száma tartaná szükségesnek (N=139+16, 14,2+1,6%).

Az összehasonlítás érdekében külön is elemeztük a főiskolán, illetve egyetemen végzett testnevelők véleményét a képzés arányairól. Az eredményeket a 5. táblázat ismerteti. A különböző végzettségi szintű testnevelő tanárok véleménye az egyes részarányok kívánatos mértékéről nem különböznek szignifikánsan egymástól. A végzettségi szinttől függetlenül, határozottan kifejezésre jut a sportági, a gyakorlati irányultságú képzés – 50%-ot meghaladó – túlsúlyának érvényesítése. Ez az eredmény egyben azt is jelzi, hogy a képzési szintek (egyetemi és főiskolai szint) különbségei nehezen határozhatók meg a jelenlegi képzési struktúrában. A tanári megítélésben – a végzettségi szinttől függetlenül – egyértelműen a főiskolai képzés specifikuma, a hangsúlyozottan gyakorlati-orientáltságú képzés jut kifejezésre, mert valójában ezt igényli az iskolai testnevelés. A vertikálisan egymásra épülő, úgynevezett kétlépcsős képzési struktúra adhatja meg a két szint egymásra épülő, de egymást egyben el is választó képzési sajátosságát, amely kielégíti a való élet, az iskola gyakorlati-módszertani orientáltságát, pszicho-pedagógiai irányultságát, de a szakma, a testnevelés sem kényszerül az egyetemi szint feladására.

5. táblázat. Testnevelő tanári vélemények a nem sportági és a sportági képzés arányairól végzettségi szinttől függően (%)

Választható arányok (%)		A válaszok megoszlása	
Nem sportági képzés	Sportági képzés	Főiskolai szint	Egyetemi szint
30	70	19,0	21,7
40	60	39,7	34,1
50	50	25,3	26,5
60	40	14,3	15,9
70	30	1,7	1,8
Összesen		100,0	100,0

A tantárgyi modulok által közvetített ismeretek megítélése

A legfontosabb tantárgyi modulok képzésben betöltött szerepének megadott jellemzők alapján történő megítélése – a praktizáló testnevelő tanárok részéről – fontos rész vizsgálatainknak. Az erre vonatkozó statisztikai adatokat a 6. táblázat tartalmazza.

A táblázat az alapstatisztikai értékek mellett, tantárgycsoportonként mutatja be a megadott jellemzők szerinti minősítések százalékos megoszlását.

6. táblázat. Testnevelő tanárok véleménye a tantárgycsoportok által közvetített ismeretek, a megszerzett készségek és képességek mennyiségéről, minőségéről, illetve hasznosságáról

Tcs	J	Minősítés													
		Nem megfelelő (1)		Gyenge (2)		Közepes (3)		Jó (4)		Kiváló (5)		Összesen		$\bar{x}$	S
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Ped	Me	21	2,2	24	2,6	267	28,4	575	61,2	53	5,6	940	100	3,65	0,72
	Mi	17	1,8	47	5,0	253	26,9	522	55,5	101	10,7	940	100	3,68	0,80
	Ha	16	1,7	60	6,4	244	26,2	492	52,8	120	12,9	932	100	3,69	0,84
Psz	Me	24	2,6	86	9,2	341	36,7	419	45,1	60	6,5	930	100	3,44	0,85
	Mi	24	2,6	86	9,2	365	39,2	388	41,7	67	7,2	930	100	3,42	0,85
	Ha	29	3,1	111	12,0	318	34,5	379	41,1	86	9,3	923	100	3,41	0,93
Ter	Me	22	2,4	85	9,4	262	29,0	442	48,9	92	10,2	903	100	3,55	0,89
	Mi	17	1,9	69	7,6	270	29,9	438	48,5	110	12,2	904	100	3,61	0,86
	Ha	20	2,2	73	8,1	278	30,9	438	48,7	90	10,0	899	100	3,56	0,86
Spt	Me	7	0,7	17	1,8	123	13,1	547	58,3	245	26,1	939	100	4,07	0,73
	Mi	3	0,3	17	1,8	123	13,1	514	54,7	271	28,9	939	100	4,10	0,72
	Ha	5	0,5	12	1,3	104	11,2	479	51,4	332	35,6	9312	100	4,20	0,73

Jelölések: Tcs = tantárgycsoport, J = jellemzők, Ped = pedagógia, testnevelés-elmélet és módszertan, Psz = pszichológiai tantárgyak csoportja, Ter = természettudományi tantárgyak csoportja, Spt = sportági tantárgyak csoportja, Me = mennyiség, Mi = minőség, Ha = hasznosság.

A fő tantárgyi csoportok közötti különbségének megállapítására a következő statisztikai elemzéseket végeztük. Az ANOVA – variancia analízissel megnéztük, hogy tantárgycsoportokon belül és tantárgycsoportok között van-e szignifikáns eltérés az egyes kérdésekre adott válaszok között. A Tukey's HSD post hoc teszt alapján az egyes átlagértékek közötti 0,13 különbség tekinthető szignifikáns eltérésnek. A 6. táblázat adataiból kiolvasható, hogy a sportági tantárgycsoport szignifikánsan jobb minősítést kapott, mint a társadalom és természettudományi tantárgycsoport. Az egyes tantárgy csoportokon belül a mennyiségi, a minőségi és a hasznossági megítélésben nem volt szignifikáns eltérés.

A sportági tantárgyak jó (4) minősítést meghaladó átlaga kimagaslóan magas (ld. a táblázat $\bar{x}$ oszlopát), különösen magasra értékelt a sportági tantárgycsoport hasznossági jellemzője ($\bar{x} = 4,20$). A pedagógia, a pszichológia és a természettudományi tantárgy csoportok közepes értékét jóval meghaladó átlaga ($\bar{x}_{\min.} = 3,41$; $\bar{x}_{\max.} = 3,69$) a viszonylag nagy szórású értékek ellenére ($S_{\min.} = \pm 0,72$; $S_{\max.} = \pm 0,89$) a tantárgycsoportok kedvező megítélésére utalnak.

A jó minősítések minden tantárgycsoportnál megtalálható magas százalékos aránya (41,1–61,2%) ugyancsak alátámasztja a kedvező megítélést. Ugyanakkor tekintettel kell lennünk a közepes minősítések – a sportági tantárgycsoportot nem számítva – magas arányára is.

A testnevelőtanár-képzés tantárgystruktúrájáról, a tantárgyak által közvetített ismeretek, készségek és képességek mennyiségéről, minőségéről, azok felhasználhatóságáról a képző intézmények alapvetően kedvező visszajelzést kaptak, de a közepes értékelés magas aránya (26,2–39,2%) a tantárgyi programok és követelmények folyamatos megújítását, karbantartását követeli meg a képző intézményektől.

A sportági tantárgycsoport mennyiségéről alkotott kedvező megítélés ($\bar{x} = 4,07 \pm 0,73$) némileg ellentmond annak az előzőekben ismertetett véleménynek, hogy a sportági képzés részesedését a képzés összidején belül növelni kell (4. táblázat).

A sportági képzés néhány sajátosságának testnevelő tanári véleményezése

A négy tantárgyi modul közül a sportági tantárgyak moduljának kiemelt jelentősége van a szakmai képzésben, ezért a képzésben betöltött sajátos szerepének vizsgálata külön figyelmet érdemel.

A testnevelőtanár-jelöltek sportmotoros képzésében – az adott időkereteken belül – nincs hitelt érdemlően meghatározva, hogy a technikai készség és a kondicionális képesség kialakítására, illetve fejlesztésére fordított időkeret hogyan viszonyuljon a szakmódszertan elsajátításához szükséges időhöz. A célszerű arányok három alternatíváját adtuk meg a vizsgálatban részt vevő testnevelő tanároknak (7. táblázat).

A válaszadók több mint fele (54,2%) mindkét terület óraszámát növelné, amely lényegében megerősíti a sportági képzés arányainak javítására tett – előzőekben már ismertetett – testnevelő tanári álláspontot (4. táblázat).

A 7. táblázat adatai közvetett módon a szakmódszertan jelentőségének sajátos megítélésére utalnak, nevezetesen arra, hogy a sportági készség- és képességfejlesztés folyamatában való aktív részvétel eredményeként kialakuló „motoros tudás” megadja az adott mozgásos cselekvés oktatásához szükséges módszertani eligazodást is. Így a szakmódszertan csak másodlagos a motoros készség- és képességfejlesztés viszonylatában. A szakmódszertani órák számának növelésére tett alternatív javaslat támogatottsági aránya ezért ilyen mértékű (14,7%).

7. táblázat. A motoros készség és képesség, valamint a szakmódszertan elsajátítására fordított időkeretek arányai

<i>A célszerű arányok alternatívái</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
1. A jelenlegi arányok megfelelőek	305	31,1
2. Növelném a szakmódszertani órák számát a motoros készség- és képesség-fejlesztés rovására	144	14,7
3. Mindkét terület óraszámát növelném	533	54,2
<i>Összesen</i>	<i>982</i>	<i>100,0</i>

A testnevelőtanár-képzésben a sportági mozgásanyag oktatásának lényeges és régóta vitatott kérdése – főleg a mérhető sportágakban – a teljesítményszintek megkövetelése. Érdekes és tanulságos megismerni a testnevelő tanárok álláspontját a sportági képzés e fontos kérdésében, különösen úgy, hogy az előző kérdés kapcsán ismertté vált a „motoros tudás” elsődlegessége.

A sportági teljesítményszintek megkövetelésének különböző „fokozatú” alternatíváira adott válaszok százalékos megoszlását a 8. táblázat tartalmazza.

8. táblázat. A vélemények eloszlása a sportági teljesítményszintekről

<i>Választási lehetőségek</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
1. Nem szükséges	115	11,7
2. Minimum szinthez kötötten szükséges	551	55,8
3. Pontértékek táblázat alapján szükséges	321	32,5
<i>Összesen</i>	<i>987</i>	<i>100,0</i>

A végzett testnevelő tanárok 55,8%-a a sportági képzés oktatási folyamatában szükségesnek tartja a minimum teljesítményszinthez kötött technikai tudást. Jelentős a száma azoknak is, akik standardizált pontértéktáblázat alapján történő teljesítményértékelést tartanak hatékonynak a motoros készségek oktatásában (32,5%). A sportági képzés fontosságának testnevelő tanári megítéléséből egyértelműen következik, hogy a teljesítményszintet szükségtelennek tartók aránya mérsékelt (11,7%).

A testnevelő tanárok domináns többségének sportági képzésre vonatkozó véleményéből kitűnik, hogy egy adott motoros feladat oktatásának kívánatos előfeltétele a mozgás teljesítőképes, „materiális” tudása.

A sportági képzést, általában a szakmai ismeretek elmélyültebb elsajátítását segíti elő a sportszakmai gyakorlat. A sportszakmai gyakorlat rendszerét az a meggyőződés hívta életre, hogy a rendszeres sporttevékenység, a versenyzés hozzájárul a testnevelő tanárok „sportos beállítódásához”, az iskolai sportélet és versenyzés fellendüléséhez, a színvonalasabb testnevelő tanári munkához. Azt a feltételezésünket, hogy a sportszakmai gyakorlat kialakult rendszere elősegíti az iskolai testnevelő tanári munka hatékonyságát, fejlő-

dését, valamint hozzájárul az iskola sporttevékenységének kialakulásához és formálódásához, felmérési eredményeink igazolták (9. táblázat).

9. táblázat. A vélemények eloszlása a sportszakmai gyakorlatok testnevelő tanári munkát segítő szerepéről

<i>Mennyire segítette a sportszakmai gyakorlat a testnevelő tanári munkát?</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Nem segítette	15	1,6
Kismértékben segítette	87	9,0
Segítette	451	46,6
Jelentősen segítette	414	42,8
<i>Összesen</i>	<i>967</i>	<i>100,0</i>

A „segítette” (46,6%) és „jelentősen segítette” (42,8%) vélemények eloszlásának igen magas százalékos értékeit úgy értelmezzük, hogy a sportszakmai gyakorlatok, a szakosztályi munka és versenyzés a testnevelőtanár-képzés szerves és nélkülözhetetlen része. Így, mint képzési specifikum, normatív úton, központi forrásból is támogatni kell. A képző intézményeknek a jövőben is törekedniük kell a sportszakmai munka színvonalának fenntartására.

Részben a sportszakmai gyakorlatok hatásának is tulajdonítható, hogy a közoktatásban tevékenykedő testnevelő tanárok 90,4%-a vezet iskolájában sportköri foglalkozást. Nyilvánvaló, hogy e kedvező arányról nem számolhatnánk be, ha a hallgatók nem vettek volna részt képző intézményük sportköri munkájában, ha nincs versenyélményük, ha nincs lehetőségük megismerni a sportolás, a versenyzés sokoldalú szocializáló és nevelő hatását.

Tanítási gyakorlatok a testnevelőtanár-képzésben

A tanárképzés lényeges területe az iskolákban folyó tanítási gyakorlat milyensége. A tanítási gyakorlatok folyamatában történik meg a tanári és a szorosan vett szakmai integrációja, a képzés során szerzett ismeretek, elsajátított készségek és képességek gyakorlati alkalmazása.

A tanítási gyakorlat hatékonyságának értékelése különböző tényezők figyelembevételével lehetséges. Felmérésünkben három tényező minősítését kértük a testnevelő tanároktól:

- a tanítási gyakorlatra fordított idő minősítését,
- a tanítási gyakorlat szervezettségét és a képzési struktúrában elfoglalt helyének megítélését,
- a gyakorlatvezető tanárok tevékenységének értékelését.

E három tényező értékelésének eredményeit, a minősítések megoszlását a 10. táblázat foglalja össze.

10. táblázat. A testnevelő tanárok véleménye a tanítási gyakorlatokról

Változó	Minősítés (1–5)										Összesen		Átlag	Szórás
	Nem megfelelő (1)		Részben kielégítő (2)		Kielégítő (3)		Jó (4)		Optimális és kiváló (5)					
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Mennyiség (a tanítási gyakorlatra fordított óraszám)	114	12,2	145	15,6	309	33,2	268	28,8	95	10,2	931	100	3,09	1,16
Szervezettség (a tanítási gyakorlat helye a képzési struktúrában)	32	3,5	109	11,9	264	28,5	410	44,3	110	11,9	925	100	3,49	0,97
Vezetőtanárok tevékenysége	7	0,5	50	5,4	138	15,1	449	49,1	271	29,6	915	100	3,98	0,89

A tanári képzés képesítési követelményei meghatározzák a tanítási gyakorlatra fordítandó minimális órakeretet, amelyet a testnevelőtanár-képzés képesítési előírásai megtartanak. Ennek ellenére, szinte évről-évre visszatérő kritika illeti a tanítási gyakorlatokra fordított óraszám mennyiségét, kevésnek tartva az erre fordított időt. A mennyiségi tényező kritikáját a fenti adatok részben megerősítik, hiszen a nem megfelelő és a csak részben kielégítő minősítések részaránya magas százalékos értéket (27,8%) képvisel és a mennyiségi minősítés átlaga – igen nagy szórásértékek mellett – alig haladja meg a kielégítő szintet ($\bar{x} = 3,09 \pm 1,16$). Alacsony azoknak a száma is, (10,2%), akik optimálisnak tartják a tanítási gyakorlatra fordított képzési időt. Ugyanakkor a kielégítő és jó minősítések magas száma alapján megfogalmazhatjuk, hogy a testnevelő tanárok döntő többsége elégedett az eddig tanítási gyakorlatok immár több évtizede kialakult órakeretével. Véleményünk szerint az elégedettség közepes szintjét a közeljövőben nem az időkeretek növelésével, hanem annak jobb és hatékonyabb kihasználásával kell javítanunk.

A tanítási gyakorlatok szervezettsége és a képzési struktúrában elfoglalt helye kedvezőbb minősítést kapott, mint a mennyiségre vonatkozó értékelés, hiszen az átlag jóval meghaladja a közepes – még kielégítőnek tartott – minősítést ($3,49 \pm 0,97$). Feltételezhető, hogy azért nem jött létre jobb átlagérték, mert a tanítási gyakorlatok képzési struktúrában elfoglalt helyét sokan nem tartják optimálisnak. Feltételezések szerint a negyedik évfolyamra koncentrálódó tanítási gyakorlatok legalább egy félévvel történő előrehozása nagyobb pedagógiai hatékonyságot eredményezne. Az előbbrehozás ellen szól, hogy az lerövidítené a tényleges képzési időt, a képzés megszakítottá válna. A lehetőség szerinti minél korábbi iskolai szerepvállalást nem a tanítási gyakorlatok előbbrehozatalával, hanem egyéb iskolai jelenléthez kötött feladatok (hospitálás, mikrotanítások) programba iktatásával kell elérni.

A testnevelőtanár-társadalmat reprezentáló több, mint 900 pedagógus igen magasra értékelte a vezetőtanárok tevékenységét, hiszen az átlag megközelíti a jó (4) értéket

($\bar{x} = 3,98 \pm 0,98$). Ez igen magas szintű elismertséget jelent, jelzi a vezetőtanárok kiváló szakmai és pedagógiai felkészültségét és azt a törekvésüket, hogy a tanítványok minél több szakismerettel, az oktatásban szerzett tapasztalattal, az iskola világának megismerésével kerüljenek ki a képző intézmények falai közül.

Az elmúlt három-négy évtizedben a vezetőtanárok egész sor kiváló képviselője segítette a testnevelő tanárrá válás folyamatát. Az értékelést végző testnevelők jelentős száma egykoron tanítványként ezeknek az elhivatott kiváló tanároknak a kezei alatt formálódott. Jó lenne hinni abban, hogy tizenöt-húsz év múlva, egy újabb felmérés alkalmával, a vezetőtanárookra vonatkozó értékelés mutatói, megegyeznének a most közltekkel.

Diplomadolgozat és konzulensi segítségadás megítélése

A testnevelőtanár-képzésben – a már elemzett sportszakmai és iskolai tanítási gyakorlatokhoz hasonlóan – a diplomadolgozat megírása nem kontaktórák képzési terület. A nem kontaktórák megjelölés a „képzésen kívüliség” érzetét kelti, azaz hajlamosak vagyunk arra, hogy megfeledezzünk létezéséről.

Hosszú évekre visszamenően számtalan kritika illette a diplomadolgozatok színvonalát, témaválasztását, túlértékelttségét, a témavezető, a konzulens és a bíráló azonos személyét stb.

Bizonyos, hogy az első, nagyobb terjedelmű, részben önálló munka kielégítő szintű elkészítése megfelelő tanári segítséget igényel. Úgy gondoljuk, hogy a diplomadolgozat színvonala szorosan összefügg a tanári támogatás és segítségadás mértékével. Így a képzés egyik fontos elemének vizsgálatakor arra kerestük a választ, hogy az egykori hallgatók milyen segítséget kaptak diplomadolgozatuk elkészítéséhez. A segítségadás mértékére adott válaszok megoszlását, és alapstatisztikai értékeit a 11. táblázat foglalja össze.

11. táblázat. A diplomadolgozat megírásához kapott tanári segítség mértékének megítélése

<i>Segítségadás mértéke (1-5)</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>Átlag</i>	<i>Szórás</i>
Nem megfelelő (1)	45	4,8	3,25	1,00
Részben megfelelő (2)	135	14,3		
Kielégítő (3)	423	44,7		
Hatékony (4)	230	24,2		
Igen hatékony (5)	114	12,0		
<i>Összesen</i>	<i>947</i>	<i>100,0</i>		

A segítségadás mértékét közepesnél csak alig jobbra minősítő testnevelő tanári vélemény, magas szórás mellett ($\bar{x} = 3,25 \pm 1,00$), kedvezőtlen. Lényegében arra utal, hogy a képző intézmények tanári tevékenységében a diplomadolgozattal kapcsolatos konzultációs és témavezető tevékenység másodlagos jelentőségű. A minta százalékos eloszlása ugyancsak kifejezi a testnevelő tanárok kedvezőtlen minősítését, hiszen a hatékony és igen hatékony támogatottság együttesen is csak alig haladja meg a válaszadók

egyharmadát (36,2%). Ez az adat figyelmet érdemel abból a szempontból, hogy például a TF-en – a záróvizsga-jelentések alapján – az elkészült diplomadolgozatok hozzávetőlegesen egyharmada tekinthető kielégítő és jó színvonalúnak. Feltételezhető, hogy a kielégítő és jó színvonalú dolgozatok túlnyomó többsége hatékony tanári támogatás eredménye.

A képzés során a tanárjelöltek által elsajátított sportági mozgásanyagfelhasználása, tanítási gyakorisága az iskolai testnevelésben

Elemzésünk egyik lényeges témaköre a képzés során elsajátított sportági mozgásanyag iskolai felhasználásának vizsgálata.

Az elmúlt évek során a tantervi reformok hatására jelentősen módosult a képzés sportági mozgásanyaga, csökkent a tradicionális sportágak súlya és új sportágak kerültek be a testnevelőtanár-képzésbe. Ez a folyamat kisebb-nagyobb mértékben általános, fellelhető minden képzőintézmény életében. A sportági képzés átstrukturálódásának folyamata mintegy tízéves múltra tekint vissza. Így nyilvánvaló, hogy a képzésben bevezetett új sportági mozgásanyagok még csak igen kismértékben jelenhetnek meg az iskolai testnevelésben. Ezért a felhasználás jelenlegi iskolai szintje nem lehet abszolút determinánsa a sportági mozgásanyag képzésszemponitú megítélésének, azaz az iskolai hasznosítás mértéke csak részben befolyásolhatja a sportág tanárképzésben elfoglalt pozícióját. A sportágak iskolai hasznosítását döntő módon meghatározza az alkalmazni kívánt sportág létesítményigénye. A magyar iskolák jelenlegi létesítményhelyzete hosszú időre kijelöli a széles körűen hasznosítható sportágak körét. Ezen sportágak képzési súlyát – főleg az adott órakeretek hatékonyabb kihasználásával – növelni kell, ugyanakkor az iskolai testnevelés szempontjából mérsékelt és kis felhasználtsági értékekkel rendelkező sportágak képzésben betöltött szerepét – a későbbi felhasználhatóság reményében – meg kell tartani.

A testnevelőtanár-képzés programjában szereplő sportági mozgásanyag felhasználásának mértékét, tanítási gyakoriságát az iskolai testnevelésben, ötfokozatú értékölő skála segítségével vizsgáltuk, figyelembe véve a hasznosítás százalékos eloszlását is. A kiemelkedő alkalmazás maximális értéke 5, míg egy sportág teljes mellözését az 1 érték jelöli.

A sportágak mozgásanyagát az iskolai felhasználás átlagértékei alapján három csoportba soroltuk. Az iskolai testnevelés programjában

- kiemelten és rendszeresen alkalmazott sportágak (felhasználási átlagérték 3,50 és az e fölötti értékek);
- mérsékeltén és kismértékben alkalmazott sportágak (felhasználási átlagérték 2,00–3,49);
- igen kismértékben, esetlegesen alkalmazott sportágak (felhasználási átlagérték 1,00–1,99).

A következőkben az egyes sportági csoportokat mutatjuk be és rövid elemzésüket adjuk.

A kiemelten és rendszeresen alkalmazott sportágak

Az iskolai testnevelés bázisát jelentő sportágak tanítási gyakoriságát, felhasználásának mértékét kifejező átlagot és szórásértékét a 12. táblázat foglalja össze.

A 12. táblázat adatai azt mutatják, hogy a megkérdezett közel ezer testnevelő tanár domináns hányada (legkevesebb kétharmada) iskolája testnevelési programjában az atlétika, a gimnasztika, a testnevelési játékok, a torna, a kosárlabda és a labdarúgás mozgásanyagát rendszeresen és kiemelten alkalmazza. Tekintettel a minta reprezentativitására, a fenti megállapítás kiterjesztve úgy is megfogalmazható, hogy a jelzett mozgásanyagok a magyar iskolai testnevelés döntő meghatározói. Ezek a tradicionális sportágak (atlétika, torna, kosárlabda, labdarúgás), valamint a gimnasztika és a testnevelési játékok – mint arra már az előzőekben rámutattunk – annak köszönhetik igen kiterjedt alkalmazásukat, hogy gyakorlásuk létesítmény- és tárgyi feltételei az iskolákban általában adottak és programba iktatásuk nem igényel szezonálisan jelentkező speciális feltételeket.

12. táblázat. *A sportági mozgásanyag iskolai felhasználása, tanítási gyakorisága (kiemelten és rendszeresen alkalmazott sportágak csoportja)*

Sportági mozgásanyag	Hasznosítás mértéke (1–5)										Összesen		$\bar{x}$	S
	Nem (1)		Kismértékben (2)		Alkalmanként (3)		Rendszeresen (4)		Kiemelten (5)					
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Atlétika	–	–	9	0,9	38	3,9	569	58,7	353	36,4	969	100	4.31	0,59
Gimnasztika	–	–	8	0,8	48	5,0	577	59,9	330	34,3	963	100	4.28	0,59
Testnevelési játékok	1	0,1	20	2,1	134	14,0	549	57,2	255	26,6	959	100	4.08	0,70
Torna	7	0,7	37	3,8	236	24,5	534	55,5	148	15,4	962	100	3,81	0,76
Kosárlabda	46	4,8	49	5,1	223	23,2	419	43,6	224	23,3	961	100	3.76	1.02
Labdarúgás	28	2,9	69	7,2	249	26,0	442	46,1	170	17,7	958	100	3.69	0,94

Az iskolai testnevelés bemutatott sportági strukturálódása szolgált alapot azoknak a kritikai észrevételeknek, amelyek a magyar iskolai testnevelés mozgásanyagát korszerűtlennek, részben avítottak, kevés örömmélnnyel járó mozgásos cselekvésekre épülőnek tekintik. Meggyőződéssel mondhatjuk, hogy a korszerűség és főleg a hatékonyság nem az alkalmazott mozgásanyag újszerűségén, divatosságán, hanem a testnevelő tanár egyéniségén, módszertani kulturáltságán, szervező-, motiváló képességén stb. múlik.

Mérsékelt és kismértékben alkalmazott sportágak

Az iskolai testnevelésben mérsékelt és kismértékben alkalmazott sportágak felhasználási gyakoriságát a 13. táblázat adatai mutatják be.

13. táblázat. *A sportági mozgásanyag iskolai felhasználása, tanítási gyakorisága (mérésenként és kismértékben alkalmazott sportágak csoportja)*

Sportági mozgásanyag	Hasznosítás mértéke (1–5)										Összesen		$\bar{x}$	S
	Nem (1)		Kismértékben (2)		Alkalmanként (3)		Rendszeresen (4)		Kiemelten (5)					
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Kézilabda	116	12,3	107	11,3	231	24,5	325	34,4	165	17,5	944	100	3,33	1,24
Röplabda	193	20,4	157	16,6	278	29,4	230	24,4	86	9,1	944	100	2,85	1,25
Úszás	368	40,4	153	16,8	263	28,9	92	10,1	34	3,7	910	100	2,20	1,18
Aerobic	293	32,2	287	31,5	265	29,1	59	6,5	7	0,8	911	100	2,12	0,96
Turisztika	357	38,9	205	22,3	270	29,4	63	6,9	23	2,5	918	100	2,12	1,08

A táblázatban szereplő négy sportág és a turisztika iskolai felhasználásának mértéke érdekes eloszlást mutat. A kézilabda még igen jelentős szerepet tölt be az iskolák testnevelési programjaiban, hiszen a rendszeresen és a kiemelten alkalmazók aránya meghaladja a 50%-ot, ugyanakkor a röplabdánál ez a mutató egyharmadra (33,5%) csökken. Az úszás programba állítását a létesítmény-feltételek alapvetően meghatározzák, de öröndetes fejlemény, hogy a mintában szereplő testnevelő tanárok figyelemre méltó hányada (28,9%) alkalmanként felhasználja az úszás mozgásanyagát. A rendszeresen és kiemelten hasznosítók aránya jóval meghaladja a 10%-ot (13,8%). Azon a sajnálatos tényen, hogy az úszás oktatására jól felkészített testnevelő tanárok több mint 40%-a egyáltalán nem hasznosíthatja az iskolai testnevelés és a későbbi egészséges életvitel szempontjából oly fontos mozgásanyagot, csak a létesítményhelyzet alapvető javulása hozhat változást.

Az aerobic, mint az iskolai testnevelés sportági mozgásanyagának egyik eleme, még viszonylagosan új. A közoktatásban tanító testnevelők jelentős hányada alapképzése során még nem ismerkedhetett meg ezzel a sportággal. Feltehetően a mozgásanyag újszerűségének tulajdonítható, hogy a testnevelők közel egyharmada (32,2%) nem hasznosítja ezt a tevékenységi formát iskolája testnevelési programjában.

A tanulók tanórán kívüli, szervezett turisztikai foglalkoztatása kedvezőtlen képet mutat, hiszen a választ adó testnevelők közel 40%-a (38,9%) teljesen kihasználatlanul hagyja ezt a rendkívüli értékes tevékenységet.

Igen kismértékben, esetlegesen alkalmazott sportágak

Az igen kismértékben, esetlegesen alkalmazott sportágak tanítási gyakoriságának adatait és egyéb statisztikai mutatóit a 14. táblázat foglalja össze.

Látható, hogy az esetlegesen alkalmazott sportágak és tevékenységi formák jelentős részét szezonális jellegű (sí, kerékpár, vízi tábor, korcsolya), valamint az iskolai testnevelés szempontjából új, igen korlátozott mértékben hasznosított mozgásformák (tánc, RG) alkotják.

14. táblázat. A sportági mozgásanyag iskolai felhasználása, tanítási gyakorisága (igen kismértékben, esetlegesen alkalmazott sportágak csoportja)

Sportági mozgásanyag	Hasznosítás mértéke (1–5)										Összesen		$\bar{x}$	S
	Nem (1)		Kismértékben (2)		Alkalmanként (3)		Rendszeresen (4)		Kiemelten (5)					
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Sítábor	516	55,8	89	9,6	158	17,1	134	14,5	28	3,0	925	100	1,99	1,26
Tánc	503	56,5	231	25,9	122	13,7	28	3,1	7	0,8	891	100	1,66	0,88
Küzdősportok (önvédelmi)	475	52,2	294	32,3	126	13,8	14	1,5	1	0,1	910	100	1,65	0,78
RG	521	59,1	226	25,6	118	13,4	15	1,7	2	0,2	882	100	1,58	0,80
Kerékpártábor	656	72,2	105	11,6	108	11,9	31	3,4	8	0,9	908	100	1,49	0,89
Vízi tábor	678	75,4	73	8,1	142	15,8	1	0,1	5	0,6	899	100	1,42	0,80
Tenisz	752	83,7	83	9,2	50	5,6	11	1,2	2	0,2	898	100	1,25	0,63
Korcsolyatábor	782	86,1	54	5,9	59	6,5	11	1,2	2	0,2	908	100	1,23	0,64

A szezonális jelleg következtében a hasznosítás mértékét kifejező átlag alacsony értéke természetes ($\bar{x}_{\max} = 1,99$; $\bar{x}_{\min} = 1,23$). Ugyanakkor az alkalmankénti felhasználásra utaló eloszlás alacsony százalékos értékei (max. 17,1%; min. 5,6%) arra utalnak, hogy e tevékenységi formák szezonális bevezetése az iskolai testnevelésben jelenleg még igen korlátozott. Sajnálatos, hogy a választ adó testnevelők meghatározó hányada (55,8–86,1%) még nem használta e tevékenységi formákat iskolája testnevelési programjában.

A bemutatott vizsgálati eredményeket összegezve megállapíthatjuk, hogy a testnevelés tradicionális mozgásanyaga napjainkban még meghatározó szerepet játszik az iskolák testnevelésében. Az új alternatív mozgásformák lassú térhódításával kell számolnunk, mindenekelőtt azért, mert az előrehaladás csak a feltételrendszer javulásával párhuzamosan mehet végbe. A testnevelőtanár-képzésben azonban már most stabil helyet kell biztosítanunk a jövőben feltehetőleg egyre jelentősebb szerepet betöltő új sportági mozgásanyagoknak. A sportági képzés átalakításának folyamata már évekkel ezelőtt megkezdődött és napjainkra lényegében befejeződött, hatása az iskolai testnevelésben azonban csak évek múltán lesz érzékelhető.

Az iskola utáni aktív életvitel kialakításának lehetőségeiről

Az iskolai testnevelés bemutatott, a felhasználás szempontjából tipizált mozgásanyaga egy szabályozott feltételrendszerben, mint a nevelés és fejlesztés sajátos eszköze fejti ki többé-kevésbé mérhető hatását. Tudjuk, hogy az elért eredményekkel nem lehetünk elégedettek, hiszen jól ismert a különböző életkori csoportok lesújtó egészségi állapota. Felvethető – mint egyre gyakrabban fel is vetik –, hogy az iskolai testnevelés teljesítménye milyen mértékben felelős a kialakult helyzetért, a népegészség rendkívül alacsony szintjéért. A kérdés egzakt megválaszolása nem, vagy – talán nem járunk messze az igazságtól – csak igen kismértékben lehetséges. Ugyanakkor a felelősség nem hárítható el.

Tudjuk, hogy az iskolai testnevelés a fokozatosan lemorzsolódó óraszámok mellett nem töltheti be egészségmegőrző, edzettségi szintet növelő funkcióját. Az iskolai testnevelés működésének kedvezőtlen feltételrendszeréért nem a testnevelő-társadalmat, nem a képző intézményeket terheli a felelősség. A feltételrendszer javítását sokan még mindig a kötelező, órarendbe állított tanórák számának növelésében, esetleg a mindennapos testnevelés bevezetésében látják. Az elmúlt évtizedekben többször is úgy tűnt, hogy e cél elérhető, de minden alkalommal a felcsillanó reményt a kiábrándultság követte. Most újra él a mindennapos testnevelés bevezetésének reménye, amely állami, miniszteriális támogatást is maga mögött tudhat.² Félő, hogy a jó kezdeményezés a többi tantárgy képviselőnek jelentős ellenállásába fog ütközni és csak azokban az iskolákban valósul meg, ahol az igazgató testnevelő vagy igazi sportbarát. A mindennapos testnevelés általános órarendi bevezetése nem reális alternatívája a hatékonyság növelésének.

A testnevelés legnagyobb gondja és egyben felelőssége, hogy az adott feltételrendszerben nem tudott kidolgozni és megvalósítani egy olyan stratégiát, amely a fizikailag aktív, egészséges életvitel elkötelezett hívévé formálja a felnövekvő generációt. Ez a elkötelezettség messze túlnyúlik az iskolai éveken, szinte élethossziglan tart.

Napjainkban a testnevelő tanári munka egyre fontosabb, mondhatni meghatározó feladatává válik a fiatalság felkészítése a fizikailag aktív egészséges életvitelre. Vizsgálataink során kikértük a testnevelő tanárok véleményét arról, miként lehetne elérni azt, hogy az iskola befejeztével a tanulók minél nagyobb száma legyen elkötelezett híve a fizikailag aktív egészséges életvitelnek. A megadott alternatívák gyakoriságát, százalékos megoszlását a 15. táblázat mutatja be.

15. táblázat. *A vélemények eloszlása az iskola utáni aktív életvitel kialakításának lehetőségeiről*

<i>Alternatívák az iskola utáni aktív életvitel kialakítására</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
A testnevelés óraszámának növelésével	397	40,2
A tanórán kívül lehetőségek bővítésével	254	25,7
A testnevelés egészségnevelés irányába bővülő stratégiájával	288	29,1
Egyéb javaslatok	48	4,9
<i>Összesen</i>	<i>987</i>	<i>100,0</i>

A táblázat adatainak tanulsága szerint a testnevelők legnagyobb csoportja (40,2%) változatlanul a testnevelés óraszámának növelésével tartja elképzelhetőnek az iskola utáni aktív életvitel kialakítását. A kérdésre választ adó testnevelők egynegyede (25,7%) a tanórán kívüli sport és rekreációs tevékenységek felhasználásával kívánja elérni a kitűzött célt. A megkérdezettek mintegy harminc százaléka a testnevelés egészségnevelés

² Az ISM javasolta a rövidített, 40 perces tanórák bevezetését a közoktatásba. A felszabadult idő felhasználása lehetővé tenné a mindennapos iskolai testnevelést.

irányába bővülő stratégiájában látják a megoldást. A megadott három alternatíva mellett az egyéb, önálló javaslatok száma igen alacsony (4,9%).

A vélemények megoszlása kedvező abból a szempontból, hogy a testnevelés óraszámának növelése mellett a testnevelő tanárok jelentős hányada más alternatívát is lehetségesnek tart a sport, a fizikai aktivitás iskola utáni kialakítására.

A testnevelés tanórán kívüli lehetőségeinek jobb kihasználásával, új, vonzó tevékenységet megszerettető mozgásformák bevezetésével és az egészségnevelés irányába bővülő stratégiájával jó eséllyel közelítheti meg vállalt célját, jelentősen, a jelenleginél feltétlenül hatékonyabban, járulhat hozzá a nemzet egészségi állapotának javításához.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a testnevelő tanárok véleménye a képzési programokról a pályára történő felkészítés szempontjából általában kedvező a képzőintézményre nézve. A vizsgálat érdekes eredménye, hogy a képzőprogramok sokszínűsége nem zárja ki a végső kicsengésében azonos megítélést. Véleményünk szerint a képesítési követelmények hatályba lépése tovább javítaná a programok közötti összhangot. Jelentősen elősegítené a képzőintézmények közötti együttműködést, szabályozottabbá tenné a szakok és a képzési szintek közötti átjárhatóságot, lehetővé tenné a tantárgyak kreditértékeinek egységes elvek alapján történő meghatározását, a kreditegyezmények előkészítését.

A testnevelő tanárok meghatározó többsége úgy véli, hogy egy adott motoros feladat oktatásának kívánatos előfeltétele a mozgásos cselekvés teljesítőképes „materiális” tudása. A motoros tudás és a módszertani kulturáltság viszonya, valamint együttes szerepük az oktatás hatékonyságának növelésében további beható vizsgálatokat igényel.

A testnevelőtanár-képzésben a tanítási gyakorlatok rendszere és a vezetőtanár intézménye az elmúlt évtizedekben eredményesen működött. Vizsgálati eredményeink alapján elmondható, hogy a tanárrá válás folyamatában meghatározó szerepet betöltő tanítási gyakorlatok jelenlegi rendszerén alapvető változtatásokat nem kell végrehajtani. A vezetőtanárok új nemzedékének felkarolása és segítése a Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományos Karán (TF) indított úgynevezett mentorképzéssel megkezdődött.

Beigazolódtott, hogy a sportszakmai gyakorlatok intézménye a testnevelőtanár-képzés nélkülözhetetlen része, alapvetően befolyásolja a későbbi tanári munka színvonalát, az iskolai sportéletet. Normatív finanszírozást – mint képzési specifikum – valamennyi képző intézményre kiterjesztve meg kell oldani.

A testnevelés tradicionális mozgásanyaga napjainkban még meghatározó szerepet játszik az iskolai testnevelésben. Az új alternatív mozgásformák lassú térhódításával kell számolnunk. Az iskolai testnevelés mozgásanyagának bővülési ütemét alapvetően a létesítményhelyzet alakulása és a testnevelő tanárok új iránti fogadókészsége határozza meg. A testnevelőtanár-képzés programjában stabil helyet kell biztosítanunk a jövőben feltehetőleg egyre jelentősebb szerepet betöltő új sportági mozgásanyagoknak.

Irodalom

- Keresztesi Katalin, Kovács Etele, Vágó, B., Bánszky, I. (1996): Education of track and field at the University of Physical Education, Budapest. In: Ron Lidor, Eitan Eldar (szerk.): *Windows for the future AIESEP 95*. 657–661.
- Keresztesi Katalin, Oros Ferenc, Kovács Etele, Molnár Sándor, Eckschmiedt Sándor és Kovács István (1999): *Tantervfejlesztés lehetőségei a Magyar Testnevelési Egyetem Atlétika tanszékének tantárgyainál*. In: Mónus, A. (szerk.): *III. Országos Sporttudományi Kongresszus*. Magyar Sporttudományi Társaság. I. kötet. Budapest. 250–259.
- Kiss Jenő (1994): Kritikus ponton a testkultúra szakemberek képzési követelményei. *Kalokagathia*, **32**. 3. sz. 151–164.
- Kovács Etele és Keresztesi Katalin (1999): Testnevelőtanár-képzés és kreditrendszer, adatok a kreditrendszer kidolgozásához. In: Mónus, A. (szerk.) *III. Országos Sporttudományi Kongresszus*, I. kötet, Budapest 261–168.
- Kovács Etele (1999, szerk): *A testkulturális felsőoktatás képzési követelményei*. (Kézirat).
- Kovács Etele (1996): Training programs for sport experts at the hungarian higher education. In: *Integration process to the European Union- Impact on Sports*. International Seminar Bratislava, 39–41.
- Kovács Etele, Keresztesi Katalin és Andrásné Teleki Judit, Kovács István (2000): A testnevelőtanár-képzés helyzetéről. *Magyar Felsőoktatás*, 5–6. sz., 50–52, 7. sz. 47–51., 8. sz. 47–49.
- Makszin Imre (1991): Tantárgyi korszerűsítés szükségessége empirikus vizsgálat tükrében. *Magyar Testnevelési Egyetem Közleményei*, 1. sz. 39–52.
- Nagy György (1994): Másodéves hallgatók szakdolgozati témaválasztásai oktatásunk tükrében. *Kalokagathia*, **32**. 2. sz. 92–102.
- Vass Miklós és Rétsági Erzsébet (1993): Új tartalmi és strukturális elemek a testnevelés és sportszakemberképzésben a Janus Pannonius Tudományegyetemen. *Testnevelés és Sporttudomány*, 1. sz. 35–37.
- Vass Miklós (1989): A testnevelőtanár képzési tantervek összehasonlító vizsgálata. *Testnevelés és Sporttudomány*, 3. sz. 99–110.

Kovács Etele, Keresztesi Katalin, Kovács István, Andrásné Teleki Judit

ABSTRACT

ETELE KOVÁCS, KATALIN KERESZTESI, ISTVÁN KOVÁCS AND JUDIT TELEKI ANDRÁSNÉ:
A SURVEY OF P.E. TEACHERS' ASSESSMENT OF THEIR PRE-SERVICE TRAINING

This study reports findings from the joint study of the Ministry of Education and the Faculty of Physical Education and Sports of Semmelweis University, targeting P.E. teachers working in public education in 1999. The objective of the study was to survey the opinions of currently active P.E. teachers about the education and training they had received in the institutions where they earned their degrees. Previously there had been only scarce feedback from graduates to training institutions regarding this area, thus the restructuring and the modifications of training programs took place without a knowledge of the experiences of those subject to them. The study discusses the findings of the survey based on a questionnaire inquiring about preparation for the profession, the proportion of instruction related to branches of sport, the information provided in the different subject-modules, characteristics of the training in different sports, the teaching practicum, etc. The study also analyses the use teachers make of the motor skills learned as trainees and the frequency these occur in P.E. classes.

Magyar Pedagógia, **100**. Number 4. 499–520. (2000)

Levelezési cím / Address for correspondence:

Kovács Etele, Keresztesi Katalin, Kovács István, Semmelweis Egyetem, Testnevelési és Sporttudományi Kar, H–1123, Budapest, Alkotás u. 44.
Andrásné Teleki Judit, Oktatási Minisztérium, Felsőoktatási Elemzési Fejlesztési Főosztály, H–1055 Budapest, Szalay u. 10.